

*Кошин Н. С.,**аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ОРГАНІВ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі органів опіки і піклування у доказуванні. У статті визначені поняття доказів, доказування та суб'єктів доказування, їх основні ознаки. Автор довів належність органів опіки і піклування, при обох можливих формах участі у справі, до суб'єктів доказування.

Ключові слова: органи опіки та піклування, доказування, суб'єкти доказування, ознаки суб'єктів доказування.

Постановка проблеми. Участь органів опіки і піклування у розгляді цивільних справ є надзвичайно важливою, оскільки спрямована на захист прав, свобод та інтересів інших осіб. На сьогодні ряд питань щодо такої участі є не з'ясованим, дослідження неповні, що може негативно позначитись на ході всього процесу і якості захисту прав і свобод інших осіб. Одним з таких проблемних питань є роль органів опіки і піклування у доказуванні.

Стан дослідження. Грунтовні дослідження участі органів опіки і піклування у цивільному процесі здійснювали Кіресва Н.О. [1, с. 93], Іванова С.А. [2, с. 170]. Праці вчених стосувалися участі органів опіки і піклування у цивільному процесі радянського періоду. Грабовська О.О. досліджувала це питання в контексті усиновлення дітей іноземцями. Кулакова В. Ю. [3, 132] та Джандосова Е. В вивчали цю проблематику лише частково, бо їхні роботи стосувалися участі органів державної влади та місцевого самоврядування у цивільному процесі. До більш пізніх праць можна віднести наукові статті Рожик Ю.С., але і вони стосуються участі органів місцевого самоврядування у цивільному процесі, а не конкретно участі органів опіки і піклування. Не зважаючи на наявність наукових робіт у даній сфері на сьогодні залишається ще велика кількість не вивчених питань. Чи належить орган опіки і піклування до суб'єктів доказування є одним з таких питань у цивільному процесі. Частково проблематика цієї теми висвітлена у роботах І.В. Решетнікової [4, с. 29] та С.Я. Фурси [5, с. 132]. Отже, метою написання статті і буде є вивчення та вирішення ряду спірних питань стосовно ролі органів опіки і піклування у доказуванні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 45 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) органи опіки і піклування (органами опіки та піклування є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад – частина 1 статті 56 Цивільного кодексу України, пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язані із захистом прав дитини» № 866 від 24 вересня 2008 року) можуть брати участь у цивільному процесі у двох формах: подання заяви про захист

прав, свобод та інтересів інших осіб; надання висновків у справі. Участь даних органів у цивільному процесі викликає ряд теоретичних та практичних питань, оскільки детальне нормативне регулювання відсутнє.

Для з'ясування ролі органів опіки і піклування у цивільному процесі перш за все необхідно визначити базові поняття, які будуть використані у статті: доказування, суб'єкт доказування.

На сьогодні проблемним у науці цивільного процесу є визначення поняття доказування. М.Й Штефан виходить із того, що доказування – це пізнавальна і розумова діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому цивільному процесуальному порядку і спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав і обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження і оцінки доказів [6, с. 98].

М.С. Шакарян: «Доказування – діяльність, спрямована на встановлення обставин справи за допомогою судових доказів» [7, с. 204].

С.Я. Фурса і Т.В. Цюра пропонують розмежувати поняття доказування та доведення. Закріплюють за поняттям доказування лише зміст стосовно таких процесуальних дій, як збирання, витребування (для адвокатів і прокурорів) і надання суду доказів особами, що беруть участь у справі. Всі інші дії, що спрямовані на забезпечення сприятливого для сторони рішення суду, необхідно вважати процесом доведення, а не доказування. Поняття доведення пропонується вважати ширшим і таким, що містить у собі поняття доказування [4, с. 14].

І.В. Решетнікова визначає доказування як діяльність суб'єктів доказування в процесі розгляду і вирішення спору на підставі обставин справи з метою його вирішення [4, с. 23].

Кожне з визначень можна визначити як правильне і кожне з них в певній мірі дублює інше.

Тому виходячи з положень, що містяться в цих дефініціях можемо визначити, що доказування – це врегульована законом діяльність суб'єктів доказування, щодо встановлення обставин справи, з метою її вирішення шляхом ухвалення законного і обґрунтованого рішення.

І.В. Решетнікова визначає суб'єкт доказування як суб'єкт цивільних процесуальних відносин, які в силу закону несуть обов'язок та мають право доказування обставин, які мають значення для вирішення справи, а також зацікавлені у вирішенні справи у матеріально-правовому чи (і) процесуально-правовому сенсі [4, с. 34].

Дискусія стосовно того, кого з учасників цивільного процесу відносити до суб'єктів доказування, зберігає свою актуальність і сьогодні.

Для виділення всіх суб'єктів доказування необхідно визначити кваліфікуючі ознаки, які дозволяють при їх наявності чи відсутності вирішувати позитивно чи негативно питання про віднесення того чи іншого учасника процесу до суб'єкта цивільного процесуального доказування [4, с. 28].

Отже суб'єкт доказування має такі ознаки: 1) він є суб'єктом цивільних процесуальних прав, маючи матеріально-правову чи (і) процесуально-правову зацікавленість у вирішенні справи; 2) він несе обов'язок по доказуванню і має право на доказування в силу цивільного процесуального законодавства; 3) використовує доказування для підтвердження чи спростування своїх вимог, заперечень, висновку по справі в загальному [4, с. 34].

Таким чином, для того щоб визначити, чи є орган опіки і піклування при кожній з форм участі суб'єктом доказування, необхідно визначити чи притаманні йому вище зазначенні ознаки.

Загалом, до суб'єктів цивільних процесуальних відносять: суд, осіб, які беруть участь у справі та осіб, які сприяють здійсненню правосуддя або, як вони визначені у ЦПК – інші учасники цивільного процесу.

У даній статті ми не будемо розглядати питання ролі суду у доказуванні. Насамперед нас цікавлять органи опіки і піклування. Відповідно до ч. 3 ст. 26 «Склад осіб, які беруть участь у справі» та ст.ст. 45, 46 у справах беруть участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а також можуть брати участь у справі для подання висновків. Орган опіки і піклування і є тим органом про який йдеться у ст.ст. 26, 45, 46 ЦПК України. Отже, орган опіки і піклування належить до суб'єктів цивільних процесуальних відносин, а саме є особою яка бере участь у справі.

Основною ознакою осіб, які беруть участь у справі є наявність матеріальної чи процесуальної заінтересованості у вирішенні справи. Органи опіки і піклування займають процесуальне становище заінтересованих осіб і ця заінтересованість має держаний (публічний) характер у зв'язку з покладених на них державою обов'язків [8, с. 294]. Держава зобов'язала органи опіки і піклування сприяти захисту прав і свобод осіб, які цього потребують. Тобто органи опіки і піклування не мають жодної матеріальної зацікавленості, їхня зацікавленість – це законне, обґрунтоване, справедливе, вирішення справи. Адже висновок надається з метою дотримання прав дітей чи інших соціально незахищених верств населення та урахування їх інтересів при вирішенні справи. Така процесуальна зацікавленість, що має публічний характер притаманна у двох формах участі органів опіки та піклування у цивільному процесі, що ще раз підтверджує необхідність віднесення органів опіки і піклування до осіб, які беруть участь у справі. основне завдання органів опіки і піклування це захист прав осіб, які цього Тобто перша ознака суб'єкта доказування притаманна органам опіки і піклування.

Стосовно другої ознаки – обов'язку по доказуванню та права на доказування в силу цивільного процесуального законодавства, то тут варто погодитися з Н.О. Кіревою, яка вказує на те, що доказова діяльність органів опіки і піклування залежить від форми участі в процесі [1, с. 92].

Звертаючись у суд, з метою захисту прав, свобод та інтересів, орган опіки і піклування є процесуальним по-

зивачем і наділений всім комплексом диспозитивних та змагальних прав, що має особа, яку він захищає, тобто позивач, окрім права на укладання мирної угоди. Зазначені органи виконують всі обов'язки по доказуванню, які мала б виконати сторона.

Відповідно до ч. 1 ст. 60 ЦПК кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Тобто обов'язок доказування полягає у тому, що орган опіки і піклування повинен вжити всіх заходів, щоб необхідні докази були зібрані вчасно і повно, обставини справи перевірені завчасно [1, с. 93].

Крім того, у п. 8 постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язані із захистом прав дитини» № 866 від 24 вересня 2008 року) органи опіки та піклування здійснюють підготовку документів для звернення до суду про позбавлення батьків чи одного з них батьківських прав або відібрання дитини у матері, батька без позбавлення їх батьківських прав. Тобто збір доказового матеріалу, що підтверджує заявлені вимоги.

У судовому засіданні орган опіки і піклування може заявляти клопотання про витребування доказів, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

Але у науці є й інші погляди. Так, С.Я. Фурса та Т.В. Цюра вказують у своїй роботі на те, що коли органи державної влади або органів місцевого самоврядування звертаються до суду як представники з метою захисту прав та інтересів інших осіб, то вони не вправі давати висновок по справі, а є суб'єктами доказування та доведення. У разі ж участі цих суб'єктів з метою дачі висновку по справі, вони не можуть бути суб'єктами доказування [5, с. 147].

Відносячи орган опіки і піклування при двох формах участі у справі до осіб, які беруть участь у справі, автори заперечують наявність інших двох ознак, які характерні для суб'єктів доказування у випадку участі органів у формі подання висновку.

Вчені вважають, що особи, які надають суду висновки, не повинні брати участь в процесі доведення, оскільки таке процесуальне сумісництво негативно впливатиме на їх участь у процесі. Таким чином, суд, в разі необхідності, може звертатись до відповідних органів за висновком з окремого питання, але особи, що готуватимуть висновок, мають відмежовуватись від участі в процесі доказування і доведення. Їх висновок має бути спрямований на відповідь стосовно конкретних питань, що поставлені в запиті судді [5, с. 146].

Та з таким висновком однозначно погоджуватись не можна, оскільки, якщо органи опіки і піклування беруть участь для подання висновків, то вони вивчають відповідні факти, збирають докази, аналізують та оцінюють їх у своєму висновку, який є письмовим доказом у справі. Відповідно до ст. 19 Сімейного Кодексу орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших

осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи. Тобто для подачі висновку необхідно провести роботу по збиранню та проміжній оцінці доказів, які є етапами процесу доказування. У ч. 6 ст. 19 СК України зазначено, суд може не погодитись з висновком, якщо він є недостатньо обґрунтованим. Таким чином, на орган опіки і піклування законом покладений обов'язок зібрати факти, якими довести обґрунтованість наданого висновку. Питання процесуального сумісництва є неактуальним, у даному випадку, оскільки, по-перше, орган опіки і піклування може діяти через двох різних представників – один діє звертаючись у суд, а інший дає пояснення з приводу висновку. А по-друге, часто в суд може звертатися як орган опіки і піклування районна адміністрація, а висновок надавати виконавчий комітет сільської ради за місцем проживання дитини.

Крім того, у ч. 6 ст. 46 ЦПК України зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які беруть участь у справі для подання висновку, мають процесуальні права і обов'язки, встановлені ст. 27 ЦПК України і можуть висловити свою думку щодо вирішення справи по суті. Дане положення підтверджує наявність у відповідних органів змагальних прав. Таким чином, органи опіки і піклування навіть, коли беруть участь у справі у формі подачі висновків, мають права і обов'язки по доказуванню.

Стосовно третьої ознаки – використання доказування для підтвердження чи спростування своїх вимог, заперечень, висновку по справі в загальному, то вона у деякій мірі впливає з другої. Оскільки всі дії по реалізації прав і обов'язків з доказування спрямовані саме на підтвердження позовних вимог та заперечення позиції протилежної сторони, коли органи опіки і піклування звертаються в суд з позовом. А випадках, коли орган опіки і піклування бере участь у справі для подання висновків, то його доказова діяльність спрямована на обґрунтування своєї позиції у висновку та по справі загалом.

Тобто органи опіки і піклування підтверджують факти, які входять до предмета доказування, його елементи з допомогою доказів, що приводить до нового знання, яке має значення для справи, а отже є третьою ознакою суб'єктами доказування.

Висновки. Органи опіки і піклування у кожній з своїх форм участі у цивільній справі є особами, які беруть участь у справі, мають процесуальну зацікавленість, мають визначені законом права і обов'язки по доказуванню і вся їх доказова діяльність спрямована на підтвер-

дження чи спростування їх вимог, заперечень, висновку по справі, а отже є суб'єктами доказування.

Література:

1. Киреева Н. А. Орган опеки и попечительства как субъект доказывания / Н. А. Киреева // Теория и практика установления истины в правоприменительной деятельности : сб. науч. трудов. – Иркутск : Иркутский гос. ун-т имени А. А. Жданова, 1985. – С. 91-97.
2. Иванова С. А. Органы опеки и попечительства как истцы и ответчики по некоторым спорам о праве на воспитание детей // Проблемы гражданского права и процесса. Труды Иркутского университета. – Иркутск, 1970, Т. 78. – С. 164-174.
3. Кулакова В. Ю. Участие в гражданском процессе государственных органов и органов местного самоуправления : дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – 206 с.
4. Решетникова И. В. Доказывание в гражданском процессе : учебно-практ пособие для магистров / И. В. Решетникова- 2е изд., испр. И доп. – М. : Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2012. – 492 с.
5. Фурса С. Я., Цюра Т. В. Докази і доказування у цивільному процесі : науково-практичний посібник (Серія: Процесуальні науки). – К. : Видавель Фурса С. Я., КНТ, 2005. – 256 с.
6. Штефан М. И. Цивільний процес / М. И. Штефан. – К. : Ін Юре, 1997. – С. 268.
7. Шакарян М. С. Гражданский процесс / За ред. М. С. Шакарян. – М. : Юридическая литература, 1993. – С. 176. – 559 с.
8. Грабовська О. О. Правосуб'єктність органів опіки та піклування в процедурі усиновлення / О. О. Грабовська // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 291-296.

Кошин Н. С. Роль органов опеки и попечительства в процессе доказывания

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню ролі органів опіки і попечительства в доказуванні. В статті визначені поняття доказальності, доказування і суб'єктів доказування, їх основні ознаки. Автор доказав належність органів опіки і попечительства, при обох можливих формах участі в справі, к суб'єктам доказування.

Ключевые слова: органы опеки и попечительства, доказывание, субъекты доказывания, признаки субъектов доказывания.

Koshen N. The role of guardianship and custodianship bodies in proof

Summary. The article is devoted to the role guardianship and custodianship bodies in evidence. There are definition of proofs of evidence and proof business, their main features in this article. Author proved that guardianship and custodianship bodies, with two possible forms of participation in the case, were the subjects of proof.

Key words: guardianship and custodianship bodies, proof, proof entities, attributes of subjects of proof.